

Waarderingscriteria (Versie 2/ 19-03-2015)

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft een standaard ontwikkeld voor het waarderen van bouwkunst. Daarmee kunnen de monumentale waarden van een gebouw helder en eenduidig vastgesteld worden.

De waardering speelt een leidende rol bij het aanwijzen van een gebouw als monument én bij het wijzigen van het beschermde gebouw.

De waardering is gebaseerd op vijf hoofdcriteria die zijn onderverdeeld in subcriteria. De vakgebieden kunst en geschiedenis vormen de basis van de waardering van het gebouwde erfgoed. Maar daarnaast spelen ook geestelijke, geografische, sociaal-economische, bestuurlijke en technische ontwikkelingen een rol in de waardering, naast gaafheid en zeldzaamheid.

Ieder monument heeft een eigen palet van waarden.

I Cultuurhistorische waarden

1. belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) culturele, sociaal-economische en/of bestuurlijke/beleidsmatige en/of geestelijke ontwikkeling(en);

Het Hagespraakterrein vormde een complex dat een bijzondere uitdrukking gaf van de binnen de Nationaal Socialistisch Beweging heersende denkbeelden over de gewenste sociaal-economische en of bestuurlijke/beleidsmatige ontwikkelingen, zowel als over de als ideaal geziene geestelijke ontwikkelingen. De N.S.B. had in sociaal economisch opzicht een duidelijk doel, en had daarvoor een zowel bestuurlijke als beleidsmatige structuur voor ogen. E.e.a. ingebed in een (beoogde) geestelijke/psychologische ontwikkeling, en uitgedrukt in duidelijk herkenbare symboliek, die ook herkenbaar is in het ontwerp en de uitvoering van het object.

2. belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) geografische, landschappelijke en/of historisch-ruimtelijke ontwikkeling;

Het Hagespraakterrein, en meer speciaal de Openluchtvergaderplaats, met als belangrijkste element de als een muur vormgeven afsluiting die voorzien was van een spreekgestoelte, is van groot belang als voorbeeld van de wijze waarop de N.S.B. haar boodschap wenste uit te dragen. Als zodanig gaat het beeldbepalende bouwwerk van de muur terug op de Neurenbergse vergaderplaats, die op zijn beurt weer teruggrijpt op oudere voorbeelden, waaronder het Forum Romanum. In die zin is er sprake van een bijzondere, voor Nederland unieke ruimtelijke ontwikkeling. De vormgeving, ingebed in een boslandschap, is als historisch-ruimtelijk element bijzonder en uniek te noemen.

3.belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) technische en/of typologische ontwikkeling(en);

Het object valt te typeren als (drager van een) spreekgestoelte. Niet eerder werd in Nederland een dergelijk grootschalig bouwwerk neergezet als drager van een spreekgestoelte in de openlucht. Vergelijkbare objecten zijn er in Nederland niet. Sprekers richten zich vanouds vanaf podia tot hun gehoor, het meest kenmerkende voorbeeld zijn de preekstoelen in onze kerken. In de openlucht zijn typerende voorbeelden te vinden in locaties als het Haagse Malieveld, of in voor dat doel gebruikte stadions. Maar daar is geen sprake van permanentie. Ook zijn er openluchttheaters, die daarvoor gebruikt werden. Maar die waren vooral als theater bedoeld, en bezaten noch bezitten een dergelijk bouwwerk als drager van een spreekgestoelte. Als zodanig is het object voor Nederland een bijzondere, en unieke, typologische ontwikkeling

4.belang van het object/complex wegens innovatieve waarde of pionierskarakter;

Van innovatief belang is nauwelijks sprake, gestoeld als het object is op eerdere voorbeelden. Voor Nederland is wel sprake van een pionierskarakter, omdat het object het eerste voorbeeld vormde van een in het buitenland reeds weer in zwang gekomen zijnde manier van toespreken van grote aantallen mensen.

5.belang van het object/complex wegens bijzondere herinneringswaarde.

Het belang van het object is bijzonder groot. Het herinnert aan een zwarte bladzijde in de Nederlandse geschiedenis. Veel van deze plaatsen van herinnering aan die zwarte bladzijden zijn niet bewaard gebleven. En geen daarvan heeft een zo monumentaal karakter.

Het is van belang om het verhaal van de geschiedenis steeds opnieuw te vertellen, omdat zonder kennis van het verleden het onmogelijk is het heden te duiden, laat staan een denkbeeld over de toekomst te ontwikkelen. Het gezegde "In het verleden rust het heden, in het nu wat worden zal" is in dit opzicht letterlijk veelzeggend.

Wie echter de geschiedenis wil begrijpen, en hem wil kunnen uitleggen aan jongere generaties, moet niet alleen de positieve verhalen vertellen, maar ook de negatieve. Monumenten maken die verhalen zichtbaar, en vormen een letterlijk tastbare achtergrond bij die verhalen, en leveren een historische ervaring.

Het object is daarom het behouden waard, als "Denkmal", maar zeker ook als "Mahnmal". Als aanhechting van de herinnering aan vroeger, gesitueerd in het heden, maar ook als waarschuwing voor mogelijk toekomstige ontwikkelingen.

II Architectuur- en kunsthistorische waarden

1. bijzonder belang van het object/complex voor de geschiedenis van de architectuur en/of bouwtechniek;

Arcitectonisch is het object van belang wegens de uniekheid. En daarmee is het ook van belang voor de geschiedenis van de Nederlandse architectuur. Qua architectuur is het object te beschouwen als exposant van het Nieuwe Bouwen, met de ronde vensters en de door platliggende metalen stroken bekroonde borstweringen.

Bijzonder zijn de verwijzingen naar de germaans-nazistische denkbeelden uit de dertiger jaren van de vorige eeuw.

Ook architectonisch van belang is de vormgeving van het object, die gericht is op sturen van het geluid richting de toehoorders.

2. bijzonder belang van het object/complex voor het oeuvre van een bouwmeester, architect ingenieur of kunstenaar.

Het object is van belang omdat het het enige bewaard gebleven bouwwerk met volume uit het oeuvre van de architect Martinus Jansen is. Deze architect was de vaste architect van de N.S.B., en er is bijzonder weinig van hem bewaard. Ook zijn archief is destijds vernietigd.

3. belang van het object/complex wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp;

Het object, zeker in relatie tot zijn omgeving, bezit bijzondere esthetische kwaliteiten door de harmonische vormgeving die één geheel vormt met het voorliggende terrein en het omliggende bos.

4. belang van het object/complex wegens het bijzondere materiaalgebruik, de ornamentiek en/of monumentale kunst;

Het object is opgetrokken uit gele baksteen, de overgang naar de omringende landschappelijke structuur is uitgevoerd in opgemetselde zwerfstenen. Dit bijzondere materiaalgebruik zorgt enerzijds voor contrasten, maar maakt anderzijds de overgang van object naar het omringende terrein vloeiend.

5. belang van het object/complex wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieur(onderdelen).

De achter het object gelegen en bouwkundig verbonden ruimtes zijn essentieel voor het geheel, waarbij er sprake is van duidelijke samenhang tussen exterieur en interieur; hetgeen onder meer tot uiting komt door de kenmerkende vensters van ruimtes, die opgenomen zijn in de voorzijde van het bouwwerk, en welke uitzicht bieden op het terrein van de samenkomsten.

III Situationele en ensemblewaarden

1. betekenis van het object als essentieel (cultuurhistorisch, functioneel en/of architectuurhistorisch en visueel) onderdeel van een complex;

Het object is van bijzondere betekenis als essentieel onderdeel van het toenmalige N.S.B.-complex op de Goudsberg in Lunteren.

Cultuurhistorisch is het van groot belang als het enige, en zeker het enige grote, object dat herinnert aan de N.S.B, en dat ook door de N.S.B. gebouwd is.

Functioneel heeft het object belang als afgrenzing van een terrein waarop momenteel stacaravans staan, en als grens met een achtergelegen terrein met vacatiebungalows.

Architectuurhistorisch is het object van veel belang als enige voorbeeld van een spreekgestoelte in de openlucht in Nederland, en als afspiegeling van met name de Neurenbergse openluchtvergaderplaats.

Visueel is het object van belang in samenhang met de ervoor liggende vergaderplaats. Het geheel maakt ook nu nog een visueel zeer sterke indruk.

2. a. bijzondere, beeldbepalende betekenis van het object voor het aanzien van zijn omgeving;

Het object is zeer beeldbepalend voor zijn directe omgeving

b. bijzondere betekenis van het complex voor het aanzien van zijn omgeving, wijk, stad of streek;

Het complex is, door zijn historische context, van belang voor het aanzien van zijn omgeving. En, gezien het landelijke karakter van de N..B. zeker ook van landelijk belang.

3. a. bijzondere betekenis van het complex wegens de hoogwaardige kwaliteit van de bebouwing in relatie tot de onderlinge historisch-ruimtelijke context en in relatie tot de daarbij behorende groenvoorzieningen, wegen, wateren, bodemgesteldheid en/of archeologie;

Het complex is, door de architectonische vormgeving in relatie tot de historisch-ruimtelijke context, en in samenhang met de daarij behorende groenvoorzieningen (bosaanplant) en wegenstructuur van bijzondere betekenis.

Dit komt ook tot uiting in het latere gebruik van het complex, waarbij de oorspronkelijke voorzieningen naadloos bleken te voldoen aan de nieuwe gebruikseisen.

- b. bijzondere betekenis van het object wegens de wijze van verkaveling/inrichting/voorzieningen.

Het object is van bijzondere betekenis in relatie tot de samenhang met de verkaveling van het terrein, die gekenmerkt wordt door een voorterrein met rondlopend een verhoogde wal die vloeiend op het object aansluit.

IV Gaafheid en herkenbaarheid

1. belang van het object/complex wegens de architectonische gaafheid en/of herkenbaarheid van ex- en/of interieur;

Ondanks enig verval en (vooral) achterstallig onderhoud is er sprake van architectonische gaafheid. Het object is zeer goed herkenbaar.

2. belang van het object/complex wegens de materiële, technische en/of constructieve gaafheid;

Het object is, behoudens enig verval en achterstallig onderhoud, constructief in relatief goede staat. Daardoor is het object van belang als zijnde uniek en, eveneens relatief, eenvoudig te behouden

3. belang van het object/complex als nog goed herkenbare uitdrukking van de oorspronkelijke of een belangrijke historische functie;

Het object is zeer goed herkenbaar in zijn oorspronkelijke functie als beeldbepalend element van een in zijn soort voor Nederland unieke openluchtvergaderplaats.

Het object vormde een uitdrukking van een destijds in Nederland aanzienlijke politieke stroming, en heeft een belangrijke historische functie in het levend houden van de gebeurtenissen vóór en tijdens WO II.

Ook is het object van belang in zijn historische functie als waarschuwend element.

4. belang van het complex wegens de waardevolle accumulatie van belangwekkende historische bouw- en/of gebruiksfasen;

Het object is tot stand gekomen als onderdeel van een complex van de N.S.B., het zogenoemde "Nationaal Tehuis".

Na de 2^e Wereldoorlog is het complex onteigend en gedurende een reeks van jaren aan de padvinderij verhuurd. In die tijd bezochten zowel Prins Bernhard als Koningin Jukiana (beschermvrouwe van de padvinderij) het complex.

Later is het geheel verkocht aan een particulier, die er een kampeerterrein inrichtte. Gevolgd door vacatiebungalows en stacaravans.

Die weer in gebruik kwamen voor opvang van asielzoekers en, momenteel, Poolse gastarbeiders.

Als zodanig is sprake van een waardevolle accumulatie van gebruiksfasen waar ook een groot deel van de na-oorlogse ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving uit valt af te lezen. Met als centraal punt het object, de bewaard gebleven muur van het spreekgestoelte, waaromheen alle gebruiksfasen zich afspeelden en zich nog steeds afspelen.

5. belang van het complex wegens de gaafheid en herkenbaarheid van het gehele ensemble van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, tuinaanleg e.d.);

Omdat het gehele terrein altijd afgerasterd is geweest, zijn de bewaard gebleven samenstellende onderdelen goed tot redelijk gaaf behouden. Daardoor is de herkenbaarheid, zeker van de openluchtvergaderplaats en de muur van het spreekgestoelte, groot. Ook is in de huidige structuur van ingangen en wegen het oorspronkelijke concept nog goed herkenbaar.

6. belang van het object/complex in relatie tot de structurele en/of visuele gaafheid van de stedelijke, dorpse of landschappelijke omgeving.

Het belang van het object/complex in relatie tot de omgeving is vooral gelegen in de situering in een bosgebied. Het complex is geïntegreerd in het landschap, en vormt één geheel met de landschappelijke omgeving.

V Zeldzaamheid

1. belang van het object/complex wegens absolute zeldzaamheid in architectuurhistorisch, bouwtechnisch, typologisch of functioneel opzicht;

Het object is van bijzonder belang omdat het vanuit architectuurhistorisch opzicht volstrekt uniek is in Nederland. Het is het enige voorbeeld van een spreekgestoelte op een grote openluchtvergaderplaats, opgericht ten behoeve van een politieke partij, de N.S.B.

Het object is in architectuurhistorisch opzicht ook van belang, omdat het het enige bewaard gebleven bouwwerk is van de sterk door de N.S.B. geïnspireerde architect Marinus Jansen, en daarmee een zeer zeldzaam voorbeeld van de door hem

gehanteerd bouwstijl die mede moest dienen om het gedachtegoed van de N.S.B., dat geïnspireerd was door germaans-nazistische denkbeelden, ook in de architectuur tot uiting te brengen.

Bouwtechnisch is het object van belang als voorbeeld van een spreekgestoelte, opgenomen in een rondlopende muur met voorliggende terrassen. Door een dergelijke structuur wordt het geluid, functioneel, beter op de toehoorders gericht.

Bijkomend, niet onbelangrijk effect dat de toehoorders opkeken naar de boven hen staande spreker; hetgeen te beschouwen valt als een typologisch belangrijk aspect, gericht op versterking van de boodschap.

2. uitzonderlijk belang van het object/complex wegens relatieve zeldzaamheid in relatie tot één of meer van de onder I t/m III genoemde kwaliteiten.

In relatie tot de onder I t/m III genoemde kwaliteiten is het belang van het object te kwalificeren als zeer groot.

Het is immers niet alleen relatief zeldzaam, maar zelfs uniek. En van belang wegens de grote historische context.

En vooral ook als het enige resterende omvangrijke bouwwerk van de N.S.B. De geschiedenis van die partij is weinig verheffend, maar zij vormt wel een onlosmakelijk onderdeel van de Nederlandse historie.

En, gegeven het feit dat het object het enige overbelevende grote bouwwerk van de N.S.B. is, is er sprake van een uitzonderlijk belang van het object/complex, zulks in het kader van, en gezien genoemde kwaliteiten.